

Е. А. БАЛАГУРІ

ПОСЕЛЕННЯ КУЛЬТУРИ НОА БІЛЯ с. ОСТРІВЕЦЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У 1958 р. біля с. Острівця Івано-Франківської області в урочищі Вертеби був досліджений могильник культури ноа, який є найбільшою з відомих поховальних пам'яток цієї культури¹. Тут виявлено 183 скорчених трупопокладення з багатим супроводжуючим інвентарем.

На відстані 400—450 м на північний захід від могильника, в урочищі Олеччина відкрито поселення цієї ж культури, яке досліджувалось в 1958—1962 рр.

Поселення в Острівці (площа 400×270 м) займає горбкувату місцевість вздовж долини невеликого струмка. На його розораній поверхні налічується 10 округлих в плані зольників діаметром 25—50 м і висотою 0,3—1,6 м, розташованих на відстані 65—90 м один від одного. На їх поверхні у великій кількості зустрічались кістки тварин і фрагменти кераміки. За межами зольників такі залишки траплялись рідше.

Розкопками на поселенні було досліджено два зольники (№ 1 і 5), залишки трьох наземних жител, господарську і сміттеву ями, сім зруйнованих печей виробничого призначення, залишки трьох горнів.

Зольник № 1 трохи витягнутий у північно-західному напрямку, його розміри 25×23 м, висота 0,34 м. Він складався з таких шарів: 1) верхній шар — попіл перемішаний з орною землею товщиною 20—30 см; 2) шар гумусованого попелу товщиною 20—25 см, в центрі світлішого кольору, а по краях — темного; 3) в центрі насипу суцільний шар сірого попелу товщиною 85 см; 4) шар чорнозему без культурних залишків, перемішаний з попелом; цей шар поступово переходить у сіро-жовтувату материкову глину.

У насипу знайдено велику кількість уламків кераміки, кістки свійських тварин, куски глиняної обмазки з відбитками пруття, вироби з кістки, рогу, каменю і бронзи та кілька глиняних коржиків (хлібців).

У південній частині зольника, на відстані 10—11 м від берега струмка, на глибині 0,8—1 м від сучасної поверхні виявлено три великих скупчення кусків ошлакованої глини, змішаної з попелом і обмазкою². Скупчення знаходились на відстані 1,5—2 м одне від одного. Одне з них мало неправильну округлу форму площею 14 м^2 і в розрізі було увігнутим. В шарі кусків ошлакованої глини і обмазки товщиною 40—50 см траплялись уламки товстостінних посудин, окремі кістки тварин і кусочки вугілля та металевих шлаку. Глибше залягав дуже твердий змішаний з попелом чорнозем товщиною 5 см, а безпосередньо під

¹ Е. А. Балагурі. Могильник культури ноа на Станіславщині.— Археологія, т. XIII, К., 1961.

² Аналіз, зроблений в лабораторії мінеральної хімії Інституту геології корисних копалин АН УРСР в м. Львові, показав, що вони в основному складалися з вапняку та глини.

ним у ямі знаходились залишки вогнища округлої форми, діаметром близько 2 м. В ньому простежено прошарки вугілля, дрібних уламків вапняку та попелу, що утворили шар товщиною 30 см. Під цим шаром виявлені залишки череня коричневого кольору, товщиною 3 см, а нижче — чорнозем і перехідний шар.

Інші два скупчення збереглися гірше і визначити їх первісний вигляд було неможливо.

Зосереджені в районі скупчень глиняна ллячка, круглі розтирачи із слідами міді, дисковидний злиток бронзи, краплинки міді на уламках денечь товстостінного посуду та на каменях, кілька кусків металевих шлаку дають можливість припустити існування на даному місці виробничих споруд, мабуть вогнищ-горнів, обведених глиняними стінками. В результаті високої температури під час горіння ошлакувалася частина попелу разом з глиняними стінками. Після плавки горни могли розбиратись для виняття посудин, які служили тиглями для переплавки бронзових виробів чи сирівцю³. При цьому залишалася лише заглиблена в землю нижня частина горнів, які в наших випадках були заповнені деревним вугіллям і попелом.

За північною частиною зольника № 1, на відстані 22—23 м від залишків вогнищ-горнів на глибині 0,45—0,67 м від поверхні виявлено 7 зруйнованих печей. 6 печей були споруджені одна біля одної (1,3—2 м) двома паралельними рядами і займали площу 20 м². Залишки сьомої печі знаходились на відстані 8,5 м, у північно-західному напрямку від крайньої печі західного ряду. Можливо, що зосередження їх на невеликій ділянці обумовлювалося тим, що всі вони були прикриті спільним дахом. Таке припущення підтверджується наявністю між печами слідів ям від стовпів, на які спирався дах або навіс. Біля печей знайдена бронзова підвіска трикутної форми з трьома овальними хрестовидними вушками на верхньому кінці і кілька уламків банковидних горщиків, прикрашених валиком і проколами під вінцями.

У східному напрямку, на відстані 4 м від печей, на глибині 0,3 м від поверхні виявлено групу ливарних матриць від наконечника спису, два кельти, долота, тесла, клиноподібний круглий предмет та три необтесані кам'яні плити з пісковика, призначені для виготовлення матриць⁴. Ця група ливарних матриць, очевидно, входила разом з печами в єдиний виробничий комплекс. На жаль, в зв'язку з поганою збереженістю печей неможливо реконструювати їх форму. Однак, враховуючи близькість знахідок матриць, можна вважати, що печі могли мати якесь виробниче призначення, пов'язане з ливарним процесом.

Таким чином, залишки печей з групою матриць і вогнищ, вірогідно, слід розглядати як виробничий комплекс, що свідчить про існування на поселенні майстерні по виготовленню бронзових речей.

Зольник № 5 був розкопаний в західній частині поселення, його площа 1220 м². Значна частина розкопу мала вигляд великого природного заглиблення еліпсоїдної форми, що тягнулося з північного заходу на південний схід.

В природній впадині, на глибині 1,2—1,4 м від поверхні, були виявлені контури ями еліпсоїдної форми, діаметрами 6×3 м, а в розрізі — лінзовидної, глибиною 48—50 см. В заповненні ями знаходилась величезна кількість кісток тварин, переважно великої рогатої худоби та коня (2133 шт.), значно менша кількість каменів (290 шт.), фраг-

³ Про вживання посудин-тиглів в інших місцях див. Ю. С. Гришин. Производство в тагарскую эпоху.— МИА, № 90, М., 1960, стор. 139; С. А. Гончева. Новые сосуды-тигли в Варненском музее.— СА, М., 1961, № 3, стор. 169—176.

⁴ Е. А. Балагурі. Ливарні матриці з поселення пізньобронзової доби біля с. Острівця.— МДАПВ, вип. 5, К., 1964.

ментів кераміки (276 шт.), кусків глиняної обмазки та печини, а також частина крем'яного серпа, два кам'яних відбійники, 9 кістяних знарядь у вигляді зубчастого штампі і бронзове чотиригранне долото.

Зольник № 5 був дуже зруйнований і мав діаметр із сходу на захід 30 м, а з півночі на південь—27 м (рис. 1). Насип складався з попе-

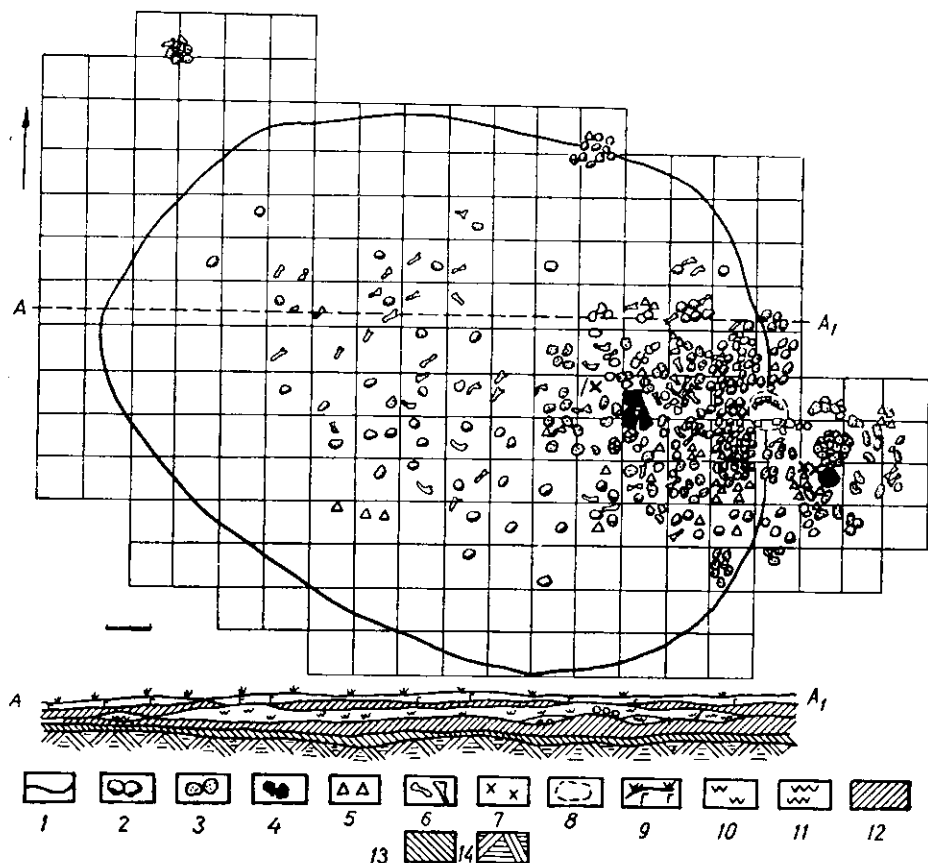

Рис. 1. План і розріз зольника № 5 та залишків житлових споруд:

1 — межа зольника; 2 — каміння; 3 — обмазка; 4 — залишки печі; 5 — кераміка; 6 — кістки; 7 — місця залишків жител I (X) і II (XX); 8 — яма; 9 — гумус; 10 — інтенсивний шар попелу; 11 — попіл з землею; 12 — чорнозем; 13 — перехідний шар; 14 — материк.

лу й землі. Верхній, орний шар товщиною 20—25 см був перемішаний з попелом. Нижче знаходився інтенсивний шар попелу товщиною в центральній частині 60—85 см, а по краях — 5 см. Під ним залягав чорнозем товщиною 25 см, а нижче — материк. У шарі попелу траплялось багато кусків каменю та глиняної обмазки, кісток домашніх тварин, фрагментів кераміки, а також виробів з каменю, глини, кісті, бронзи, в тому числі три глиняних коржики (хлібці). В шарі чорнозему під попелом не зафіксовано культурних залишків.

Біля східного краю насипу, під золою, на глибині 40—50 см від поверхні виявлено залишки наземної глинобитної печі, навколо якої окремими купами лежали куски глиняної обмазки з відбитками пруття і товстих жердин від наземного житла (рис. 1, I). Ці залишки займали прямокутну площу розміром 32 м² і були орієнтовані по лінії північний захід — південний схід. Черинь печі також був прямокутної форми, мав довжину 60 см і ширину 40 см. В перерізі черинь злегка заглиблений, товщина його в центрі 3—5 см, а по краях 8—10 см. На поверхні черена

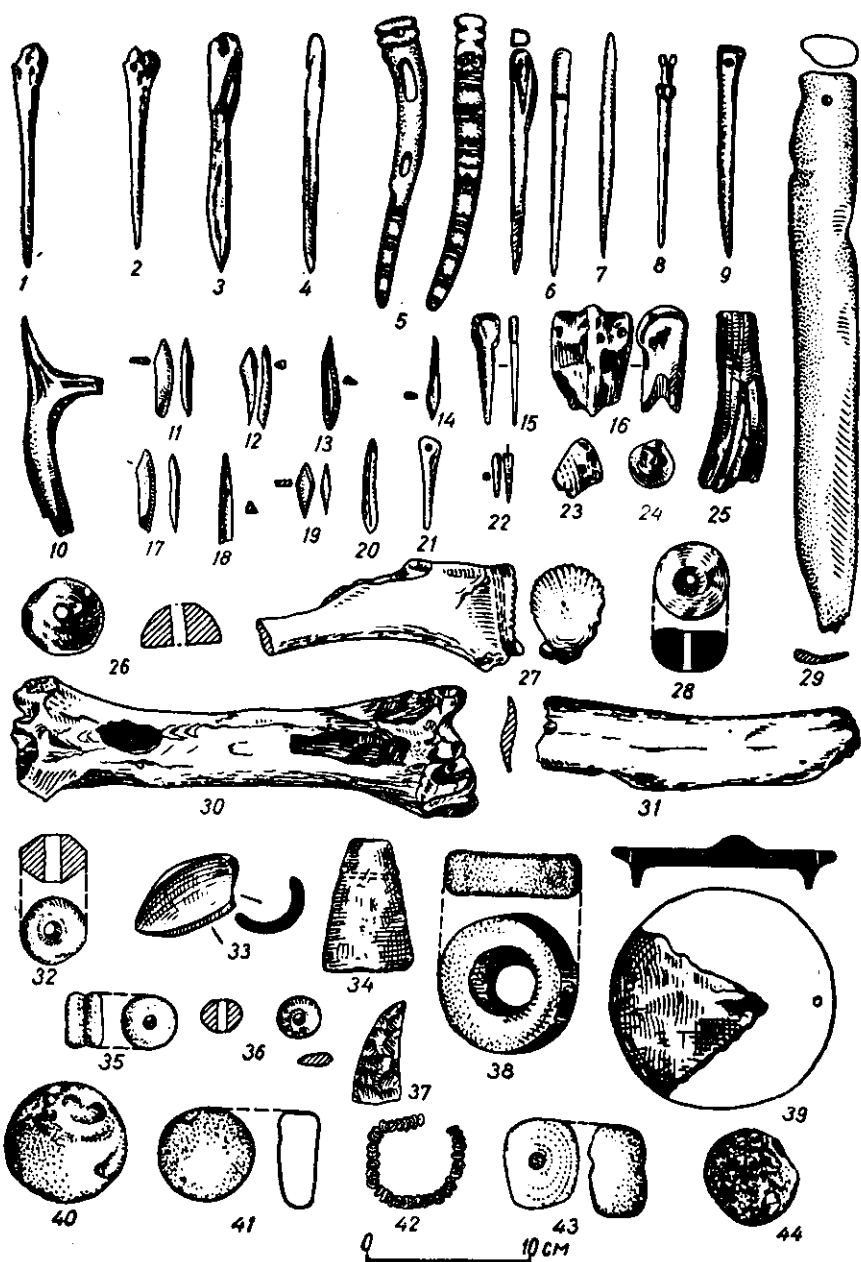

Рис. 2. Кістяні, кам'яні та керамічні вироби.

простежувались сліди пальців від недбалого загладжування, а знизу — сліди товстих жердин. Окремі частини череня сильно випалені, ошлаковані. Земля під ним перепалена від сильного вогню. Більшість уламків печі, що знаходились навколо череня, мали сліди відбитків товстого пруття. Товщина стінок її дорівнювала 4—6 см. Знайдено й кілька кусків нижньої частини стінки печі, які мали прямокутну масивну основу товщиною 8—10 см. Зовні стінки печі недбало загладжені, є сліди відбитків пальців. Зсередини вони добре випалені, навіть місцями сильно ошлаковані. Про розміри й форму печі судити важко. Можна лише вважати, що її стінки були сплетені з пруття і обмазані глиною.

Залишки споруди знаходились на рівні стародавнього горизонту,

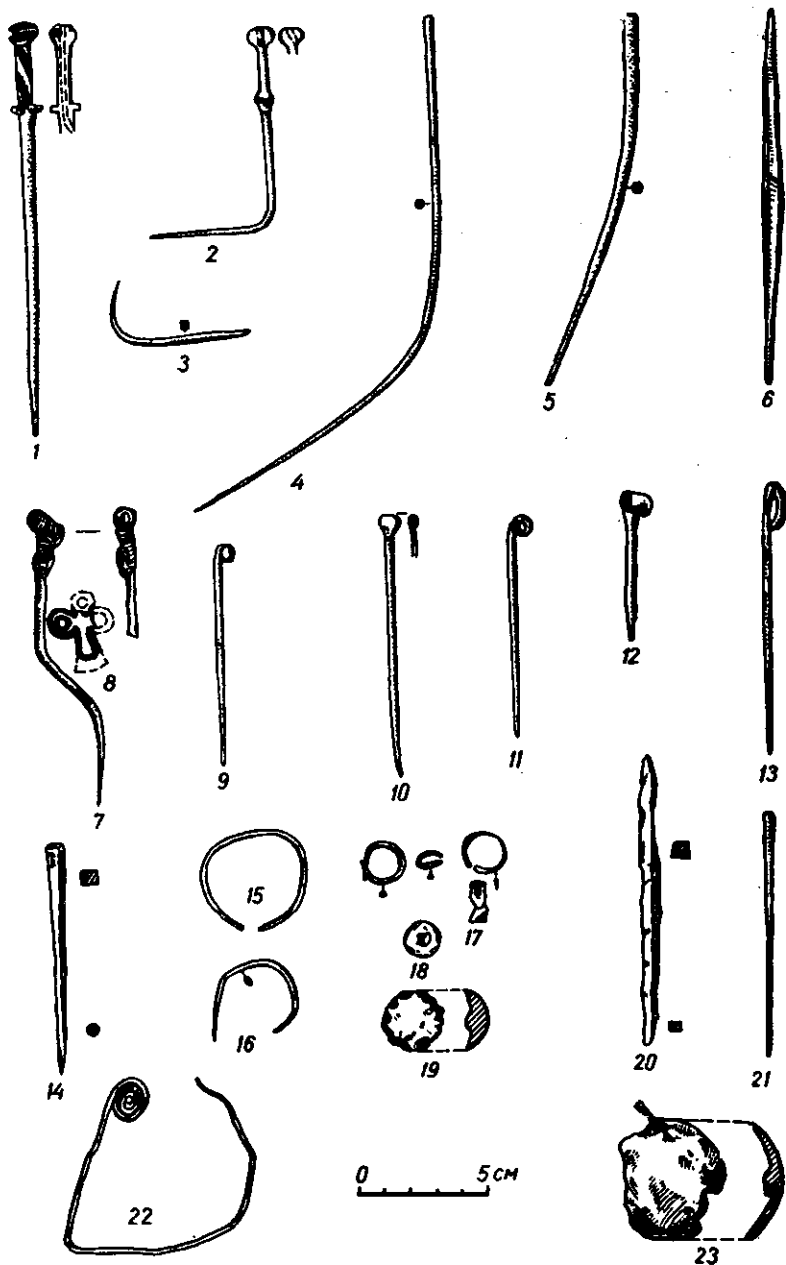

Рис. 3. Бронзові вироби.

де виявлено чимало знахідок. Найчисленними були кістки свійських тварин, переважно великої рогатої худоби. Особливо багато їх було навколо печі. В значній кількості знайдені також фрагменти горщиків банковидної форми, корчаг, черпаків, дворучних чаш і мисок. В межах житла були виявлені речі із кістки, каменю і бронзи. До кістяних речей відносяться зубчастий штамп з лопаткової кістки корови або коня (рис. 2, 27), чотири проколки з трубчастю голоівкою (рис. 2, 1—4). Заслугує на увагу проколка з чотирикутною голівкою (рис. 2, 15) та кістяний ніж (довжина 34 см) з ребра корови (рис. 2, 29). Кам'яні знаряддя представлені круглим відбійником, який знаходився біля залишків печі, та двома фрагментами зернотерки. Там зустрінуто і одну бронзову щитовидну пряжку (рис. 3, 23).

Виникає питання, яким чином залишки споруди потрапили під золу? Можливо, що колись житло знаходилось біля зольника, а згодом воно заплило попелом і землею. Аналогічний випадок підтверджений і на поселенні із зольниками в Кавадінешті в Румунії⁵.

В східній частині зольника № 5 на глибині 0,5—0,6 м від сучасної поверхні знаходилось галькове каміння різного розміру. Воно лежало майже суцільним шаром на площі 28 м². Тепер дуже важко судити про призначення цих каменів. Можливо, колись вони служили огорожею, що згодом завалилась та заплила попелом і землею.

За східною частиною зольника, на відстані 3 м від житла I, на глибині 50—75 см, в шарі чорнозему виявлено залишки другого наземного житла (рис. 1, II). Щодо конструкції та орієнтації воно було аналогічне першому, тільки площа його, судячи з розташування кусків глиняної обмазки, була меншою (21 м²).

У південному куті житла II знаходилась глинобитна піч, яка збереглася дуже фрагментарно. На площі залишків зольника зібрано велику кількість кісток домашніх тварин, куски каменю, фрагменти кераміки, серед яких є кілька нових видів, не характерних для поселень із зольниками. Всього на цій площі знаходилось 350 кусків глиняної обмазки, 67 кусків каменю, 94 фрагменти кераміки і 68 кісток, а також 20 предметів побутового призначення.

Керамічний матеріал з житла представлений уламками банковидних горщиків, черпаків і мисок. Крім кераміки, на дослідженій площі виявлено 6 проколів з трубчастих кісток тварин, 2 проколки з рогу оленя (рис. 2, 10), 3 зубчастих штампи, 2 кістяні ножі і кістку з слідами обробки (рис. 2, 25), кам'яний круглий відбійник (рис. 2, 40), точильний брусок, 2 фрагменти зернотерок, глиняний предмет у вигляді бублика, добре випалений, діаметром 8 см (рис. 2, 38) та бронзовий гудзик (рис. 3, 19).

На відміну від матеріалів зольників і житла I, з житла II походить кілька фрагментів кераміки фракійського типу: горщики сірого і чорного лощіння, прикрашені нижче вінець горизонтальними канелюрами (рис. 4, 11), та миски з трохи загнутими всередину краями (рис. 5, 19).

Таким чином, в межах житла II були засвідчені матеріали, які поєднують в собі ознаки двох культур — ноа і раннього гальштату з переваженням першої.

Безпосередньо біля північно-західного краю житла II, недалеко від східної межі зольника та скупчень галькового каміння, на глибині 75 см від поверхні виявлена яма, заповнена землею, кусками каменю, фрагментами кераміки і кістками тварин. Вона мала округлу в плані форму, в розрізі — бочковидну, діаметром 1,5 м і глибиною 1,9 м (рис. 1). Місцями стінки і частина дна ями були укріплені невеликими кусками каменю. Очевидно, яма мала господарське призначення і відносилась до житла II.

На відстані 2—2,5 м на схід від залишків житла II, на глибині 0,3—0,4 м від поверхні, в шарі чорнозему виявлено житло III площею 24 м² (рис. 6), аналогічне першим двом. На відміну від останніх, на частині розвалу житла була простежена сильно утрамбована глинобитна долівка товщиною 5—7 см. Тут знайдено уламки банковидних горщиків, черпаків, дворучних посудин і мисок. Крім цього, тут виявлено речі виробничого та побутового характеру: комплект зернотерки з розтирачем, проколки, ніж, зубчастий штамп з кістки, пряслице з глини і чотиригранне шило та шпильку з бронзи.

З метою перевірки культурного шару на площі між зольниками

⁵ T. Dragomir. Săpăturile arheologice de la Cavadinesti.— Materiale si cercetari arheologice, vol. VII, 1960, стр. 153—157.

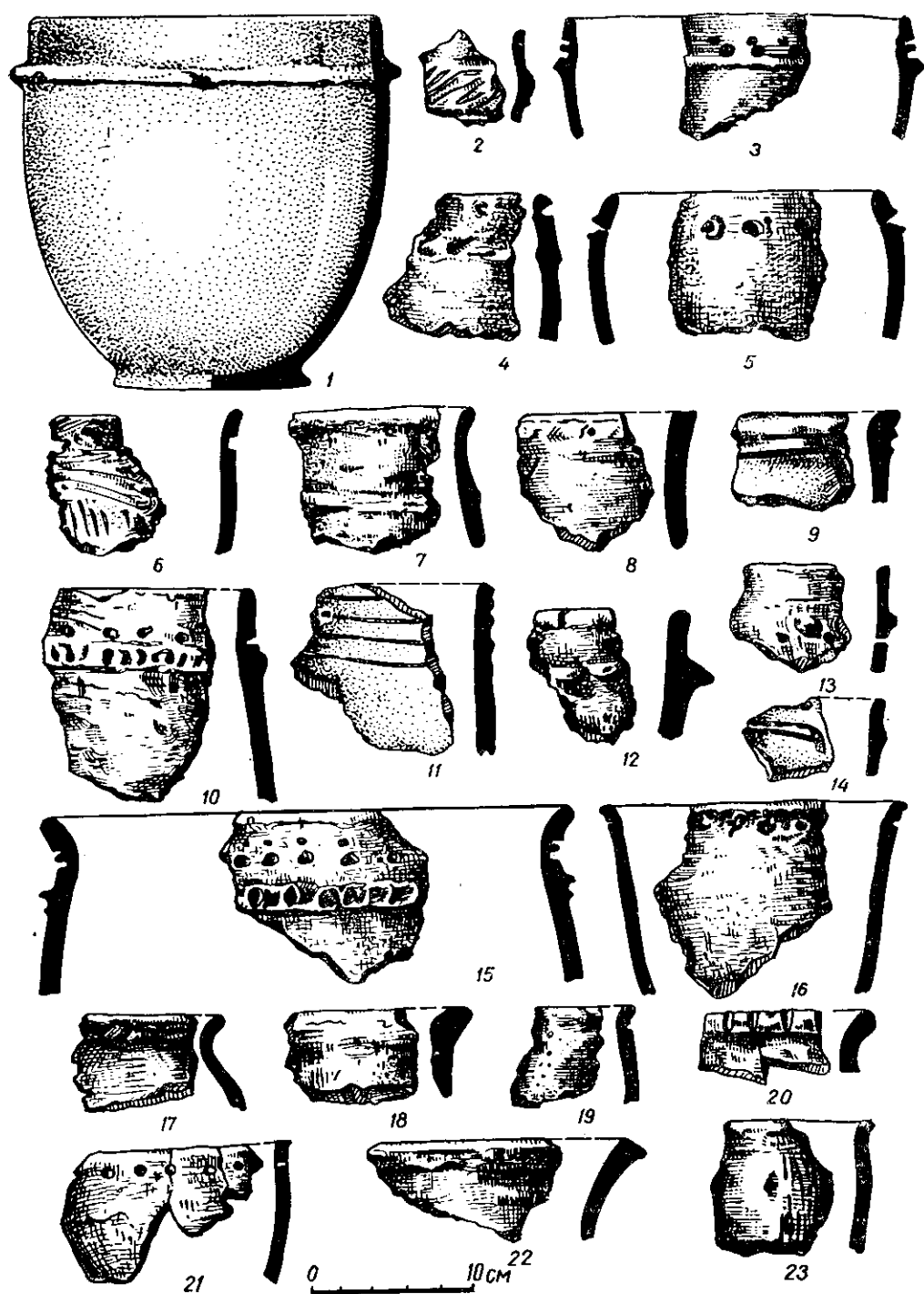

Рис. 4. Кераміка з поселення біля с. Острівець.

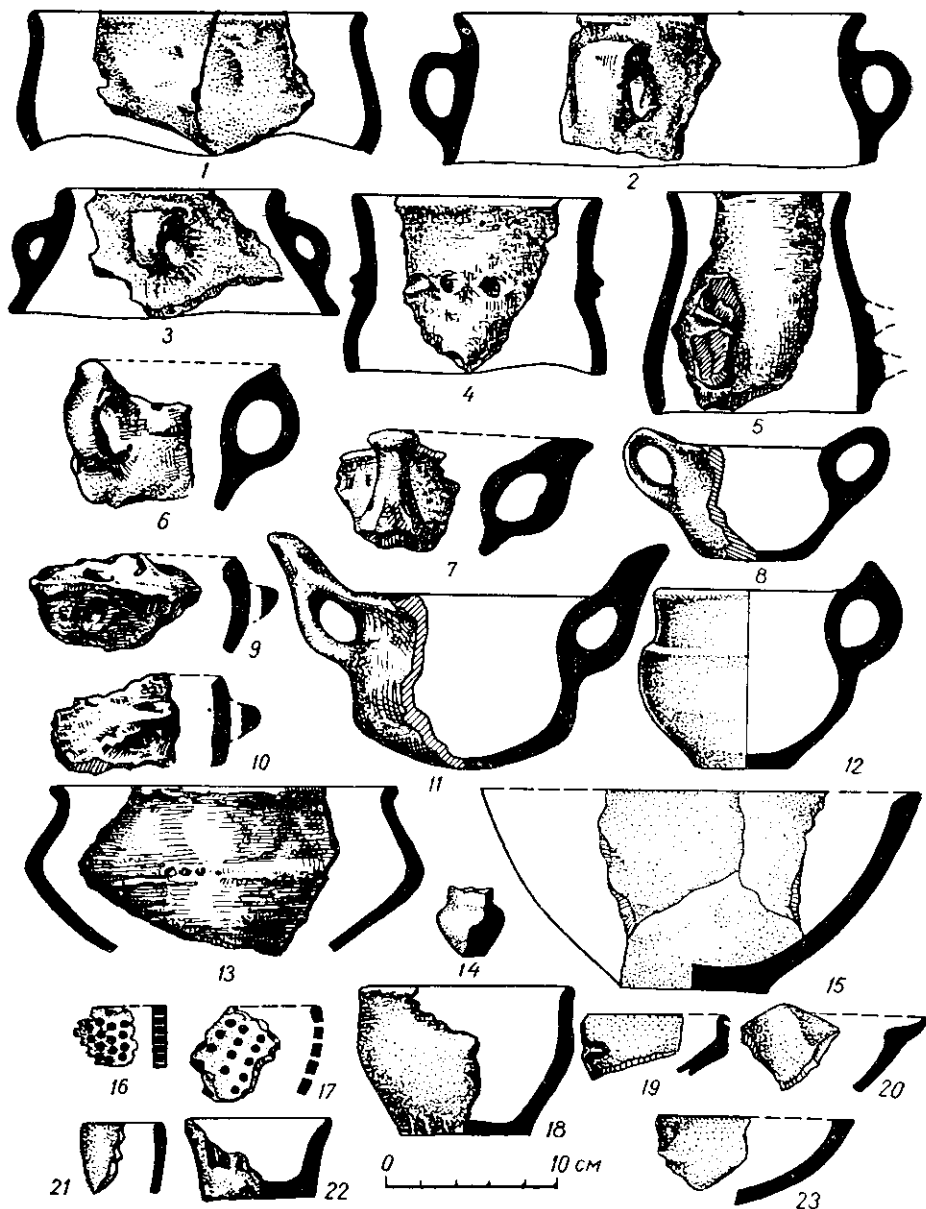

Рис. 5. Кераміка з поселення біля с. Острівць.

було закладено три розвідкові траншеї довжиною по 14 м. Вони показали, що за межами зольника № 5 культурний шар простежується слабше і немає жодних об'єктів. Те ж саме характерне і для інших місць поселення між зольниками.

Таким чином, розташування зольників свідчить про те, що життя людей проходило в місцях близько до зольників. Ці зольні насипи на поселенні біля с. Острівць, імовірно, утворилися внаслідок того, що люди, які мешкали поблизу, викидали туди попіл та інші відходи.

Найбільш масовим матеріалом на поселенні біля с. Острівць є кістки домашніх тварин: бика, свині, дрібної рогатої худоби, коня. Незначний процент становлять кістки кабана та благородного оленя.

Серед археологічного матеріалу значне місце посідає кераміка.

Вона нічим не відрізняється від кераміки могильника в с. Острівець, тільки доповнена ще кількома новими різновидностями.

За формою посуду поділяється на такі типи: горщики, дворучні посудини, черпаки, миски і мініатюрні чашки, чарки.

Вся кераміка виліплена з глини із домішкою жорстви, піску або шамоту. Обробка поверхні посудин в одних випадках недбала (горщи-

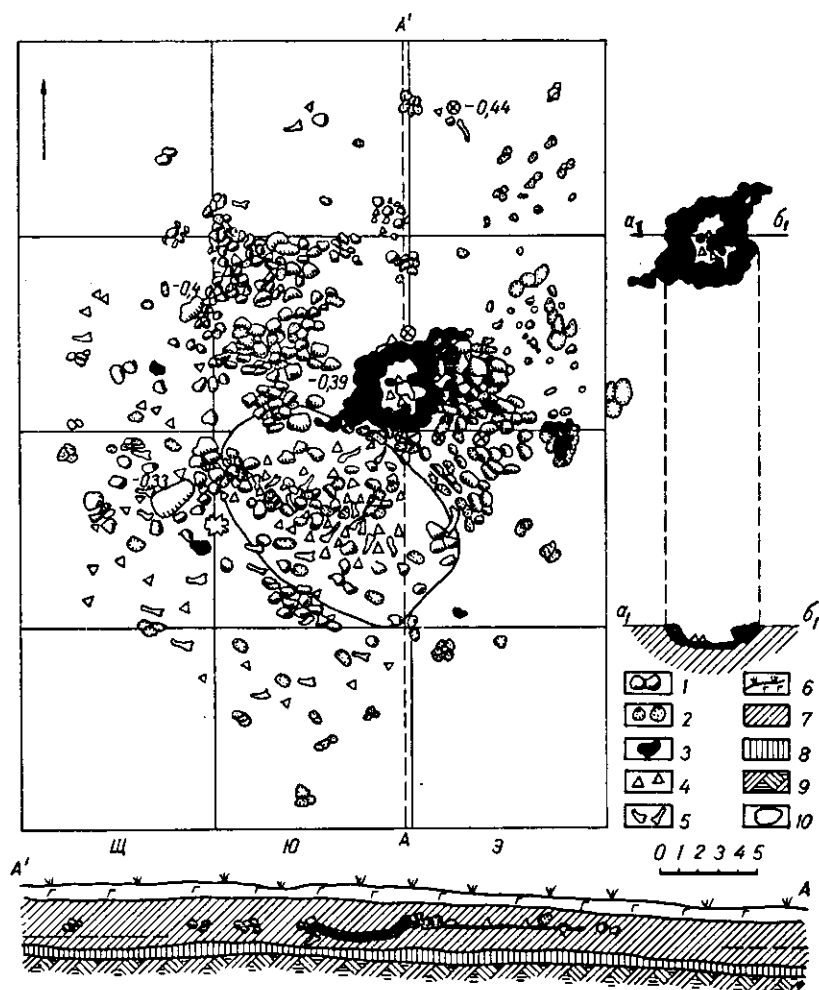

Рис. 6. План та розріз споруди III:

1 — каміння; 2 — обмазка, залишки печі; 3, 4 — кераміка; 5 — кістки; 6 — гумус; 7 — чорнозем; 8 — перехідний шар; 9 — материк; 10 — контури глинобитної доліаки.

ки), в інших ретельніша (дворучні посудини, черпаки, миски, корчаги). Деякі посудини були слабо лощені, сірого, коричневого і бурого кольору, випал нерівномірний.

На поселенні зустрічається кухонний та столовий посуд. Більшу частину фрагментів кераміки становить кухонний посуд. До нього відносяться горщики банковидної форми різних варіантів (рис. 4). Переважна більшість горщиків банковидної форми прикрашена нижче вінець горизонтально відтягнутим ребристим (рис. 4, 1, 3, 7) або закругленим валиком (рис. 4, 4, 14), інколи розчленованими пальцевими вдавненнями (рис. 4, 10, 15; 5, 4). Значна частина горщиків орнаментована не тільки валиками, а й ще горизонтальним рядом наскрізних або ненаскрізних проколів з круглими опуклостями під вінцями у вигляді так званого перлинного орнаменту (рис. 4, 3, 10, 15, 16). Трапляються фраг-

менти горщиків без валиків, але з наколами (рис. 4, 5, 6, 19, 21). Частина горщиків була не орнаментована (рис. 4, 2, 8, 17, 18, 20, 22, 23; 5, 1).

Знайдено кілька уламків банковидних горщиків, які відрізняються типом валика. На одному уламку поряд з ненаскрізними проколами знаходиться валик, один кінець якого загнутий (рис. 4, 14). Другий уламок горщика характерний двома паралельними неширокими відтягнутими валиками, розташованими нижче вінець (рис. 4, 9). Незначну кількість становлять уламки тюльпановидних горщиків (рис. 4, 7). Виявлені уламки горщиків, які на валику, а якщо валик відсутній, то нижче вінець мали один або два язиковидних виступи — ручки-упори (рис. 4, 1, 12, 13). Зрідка траплялися ручки-упори з вертикальними проколами (рис. 5, 9, 10). Було знайдено кілька уламків горщиків сірого і чорного лощіння, прикрашених горизонтальними канелюрами, зробленими нижче вінець. Вони подібні до посуду фракійського гальштату.

Менш поширеним видом кераміки були корчаги з слабо виділеною шийкою і слабо опуклим бочком. Під вінцями, на рівні шийки або на найбільшій опуклості бочка знаходились невеликі петельчасті ручки з закругленим або кутовидним переломом на перегині (рис. 5, 2, 3). Незначна кількість фрагментів належить друшлякам (рис. 5, 16, 17).

На поселенні, крім фрагментів кухонного посуду, знайдені уламки дворучних ваз і черпаків столового призначення (рис. 5, 6, 7, 8, 11, 12). До столового посуду належать також миски кількох варіантів, які представлені уламками та однією мискою, що вдалося реставрувати (рис. 5, 13, 15, 18, 19, 23). Був виявлений фрагмент миски з пелюстковидним краєм. Подібні миски характерні для фракійського гальштату (рис. 5, 20). Останнім типом є мініатюрні посудинки (рис. 5, 14, 21, 22). Крім посуду, на поселенні зустрінуто кілька уламків покришок (рис. 2, 39).

Аналогічну кераміку знайдено на Острівцькому могильнику, а також на поселеннях з зольниками в районі Середнього Подністров'я, в Молдавії⁶ і в басейні р. Прут на території Румунії⁷. Усі вони належать до культури ноа періоду пізньої бронзи⁸.

На Острівцькому поселенні зустрінуті пряслиця двох типів: біко-нічні (рис. 2, 32, 36) і роликovidні (рис. 2, 35), а також невідомий предмет у вигляді бублика. Були знайдені також глиняні коржики, очевидно культового призначення, уламок глиняної лячки та клино-подібний предмет з отвором (рис. 2, 33, 34).

Численними і різноманітними є кістяні вироби, до яких належать намисто (рис. 2, 42), шила (рис. 2, 6, 7), голки, ножі, наконечники стріл, так звані ковзани, зубчасті штампи з лопаткової кістки корови або коня (рис. 2, 27, 16—30). У великій кількості представлена заготівка кістяних знарядь (рис. 2, 11—20).

Серед кістяних виробів заслуговують на увагу шпильки (рис. 2, 9), зокрема з п'ятьма виступами (рис. 2, 8), і псалій, виготовлений з рогу оленя (рис. 2, 5), виявлені в зольнику № 1. Кістяна шпилька знаходить найближчу аналогію у бронзовій шпильці Острівцького могильника (рис. 3, 1) і в матеріалах пам'яток пізньобронзової доби Карпато-Дунайського басейну⁹. Роговий псалій (рис. 2, 5) з двома овальними отворами посередині й поперечними малими округлими отворами посередині та в кінці, прикрашений нарізним орнаментом і двома малень-

⁶ А. И. Мелюкова. Культуры предскифского периода в Лесостепной Молдавии.— МИА, № 96, М., 1961, стор. 16—19.

⁷ М. Петреску-Дымбовица. Конец бронзового и начало раннежелезного века в Молдове в свете последних археологических раскопок.— *Dacia*, IV, Висеști, 1960, стор. 139—144.

⁸ Там же, стор. 150—151; А. И. Тереножкин. Предскифский период на Днепро-Правобережье, К., 1961, стор. 196.

⁹ A. Mozolics. Der Tumulus von Nyir Karász — Gyulaháza. — *Acta archaeologica*, t. 12, Budapest, 1960, стор. 122—123.

кими концентричними колами, подібний до рогових псаліїв Середньої Європи, які віднесені до початкової фази періоду BD¹⁰. Близький до них псалій з Сабатинівського поселення, датованого близько XIV—XII ст. до н. е.¹¹

Вироби з каменю представлені трьома цілими комплектами і шістьма уламками зернотерок, грузилами, розтирачами, брусками і крем'яним серпом (рис. 2, 37, 40, 41, 43, 44).

Бронзові вироби на поселенні нечисленні. Найбільше їх було знайдено в районі розвалу споруд біля зольника № 1 і в місцезнаходженні матриць. Серед бронзових виробів відзначимо шпильки. Їх зустрінуто кілька типів. До першого типу можна віднести шпильку із завитою в трубку голівкою; такі шпильки мають дуже широкий хронологічний і територіальний діапазон (рис. 3, 10—12). До другого типу належить шпилька з півкулястою голівкою і потовщенням на стрижні (рис. 3, 21), яка близька до шпильок з виступами, віднесеними до культури ноа і датованими пізньою бронзою¹². Третя шпилька з Т-видною закрученою у спіраль голівкою і спіральним диском на стрижні (рис. 3, 7) так званого кіпрського типу, що має близькі аналогії в пам'ятках ранньої і середньої бронзи в Центральній і Східній Європі¹³. Шпилька кіпрського типу зустрічається і в пам'ятках пізньобронзової доби¹⁴. Четвертий тип становить шпилька з петельчастим вушком на стрижні — аналогії до неї нам не відомі (рис. 3, 13).

Крім шпильок, на поселенні знайдено чотиригранні бронзові шила (рис. 3, 3, 5, 6, 14, 20), найближчі аналогії до яких є в Острівському могильнику та в цілому ряді пам'яток Центральної і Східної Європи доби пізньої бронзи¹⁵. Знайдено вискову підвіску з закрученими у спіраль кінцями, гудзик, щитовидну пряжку та інші дрібні бронзові прикраси типу пронизок та кілець (рис. 3, 17—19, 22, 23). Вони відомі в Центральній Європі і датуються кінцем II і початком I тисячоліття до н. е.¹⁶ Уламок бронзового браслета відкритого типу з поселення аналогічний цілому з сусіднього могильника (рис. 3, 15, 16). Такі браслети відомі також у Подністров'ї, Трансільванії та Угорщині. К. Журовський відносить їх до IV періоду бронзи¹⁷. Нарешті, слід згадати про хрестовидну підвіску (рис. 3, 8), яка має аналогії в Магалі¹⁸, Держеві¹⁹, Ужгороді²⁰, Рагмані (Трансільванія)²¹ та в скарбі Улмі-Літені, віднесеному до кінця бронзової доби²².

¹⁰ A. Mozolics. Mors en bois de cerf sur le territoire du Bassin des Carpathes.— *Acta archaeologica*, t. 3, Budapest, 1953, стор. 71 і сл.; іі ж, *Die Herkunftsfrage der ältesten Hirschgeweihtrensen*.— *Acta archaeologica*, t. 12, стор. 126—128.

¹¹ А. И. Тереножкин. Основы хронологии предкифского периода.— *СА, М.*, 1965, № 1, стор. 69.

¹² М. Петреску-Дымбовица. К вопросу о гальштатской культуре в Молдове.— *Материалы и исследования по археологии Юго-Запада СССР и Румынской Народной Республики*, Кишинев, 1960, стор. 155, рис. 7.

¹³ Д. Гарашанин. Каталог металла, Београд, 1954, стор. 72, табл. LXIV, 5—8.

¹⁴ А. В. Добровольський. Перше сабатинівське поселення.— *АП, т. IV, К.*, 1952, табл. II, 17.

¹⁵ О. А. Кривцова-Гракова. Степное Поволжье в эпоху поздней бронзы.— *МИА, № 46, М.*, 1955, стор. 140.

¹⁶ J. Paulik. Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov.— *Slovenská archeológia*, X — 1, Bratislava, 1962, стор. 62—63.

¹⁷ K. Zurowski. Zabytki brązowe z młodszej epoki brązu i wczesnego okresu żelaza z dorzecza górnego Dniestru.— *Przegląd archeologiczny*, t. VIII, Poznań, 1949, стор. 196—197, табл. XLIII, 1.

¹⁸ Г. И. Смирнова. Сведения о работе западноукраинской экспедиции 1956 г.— *Сообщения Государственного Эрмитажа*, т. XIII, Л., 1958, стор. 68—69.

¹⁹ K. Zurowski. Вказ. праця, стор. 196, табл. LVII, 12.

²⁰ Фонди Закарпатського краєзнавчого музею, інв. № Б/З 230.

²¹ M. Roska. Erdély régészeti repertoriuma, Kolozsvár, 1941, стор. 238, рис. 292.

²² M. Florescu. Depozitul de obiecte de bronz de la Ulmi-Liteni.— *Archeologia Moldovei*, I, București, 1961, стор. 124—125, рис. 4, 9, 10.

Матриці, знайдені на поселенні, мають аналогії в пам'ятках Північного Причорномор'я і Трансильванії та датуються кінцем II тисячоліття до н. е.²³

Внаслідок аналізу речей і кераміки одержано ряд орієнтовних даних для датування поселення. Особливе місце для визначення хронології поселення мають ливарні формочки, кістяний псалій, кістяна шпилька з виступами, бронзова шпилька кіпрського типу, браслети, пряжка та хрестовидна підвіска. Найранішими з цих предметів є шпилька кіпрського типу та кістяний псалій. За аналогією наших речей з датованими пам'ятками ми маємо повну підставу синхронізувати поселення біля с. Острівець з сабатинівською фазою зрубної культури²⁴ і культурами фельшесеч та едьек²⁵.

Культурна приналежність описаного поселення визначається керамічним матеріалом, характерним для пам'яток культури ноа, широко відомих в Молдавській РСР і Соціалістичній Республіці Румунії. Носіями цих пам'яток вважають фракійські племена²⁶.

Э. А. БАЛАГУРИ

ПОСЕЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ НОА У с. ОСТРОВЕЦ ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

Поселение исследовалось в течение пяти лет (1958—1962 гг.) археологической экспедицией Института общественных наук Львовского университета и исторического факультета Ужгородского университета. На поселении исследовано два зольника с остатками жилых и хозяйственно-производственных построек возле них.

Вещественный материал состоит преимущественно из керамических изделий, каменных, костяных и бронзовых орудий, а также украшений.

Анализ материала свидетельствует о том, что поселение относится к четвертому периоду бронзы (примерно XIII—XI вв. до н. э.).

Аналогичные памятники известны в Молдавии, в бассейне р. Прут и Румынии (Трансильвания). Они отнесены к кругу памятников культуры ноа. Их носителями считают население, принадлежавшее к северной ветви фракийского этноса.

²³ О. А. Кривцова-Гракова. Вказ. праця, стор. 136—144; М. Петреску-Дымбовица. К вопросу о гальштатской культуре в Молдове.— Материалы и исследования по археологии Юго-Запада СССР и Румынской Народной Республики, стор. 157—159.

²⁴ А. И. Тереножкин. Основы хронологии предкифского периода.— СА, М., 1965, № 1, стор. 69.

²⁵ Kalicz Nándor. A Későbronzkori felsőszécsi csoport leletei és kronológia i helyzete. — Archaeologiai Ertesítő, vol. 87, Budapest, 1960, стор. 12.

²⁶ М. Петреску-Дымбовица. Конец бронзового и начало раннежелезного века в Молдове в свете последних археологических раскопок.— Dacia, IV, стор. 158.